ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИЖТИМОИЙ ВА МАЪНАВИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИНГ ЖАДИД ИСЛОҲОТЛАРИ БИЛАН УЙҒУНЛАШУВИ

СОЦИАЛЬНАЯ СУЩНОСТЬ ДВИЖЕНИЙ ДЖАДИДОВ К МОДЕРНИЗАТЦИЯ ОБЩЕСТВА И ОБРАЗОВАНИЯ В НОВОМ

Xaydarova Dilorom Abduxamidovna
Qo‘qon davlat universiteti katta o‘qituvchisi (PhD
998882042112
xaydarovad2112@gmail.com

Аннотатция: Ушбу илмий мақола Янги Ўзбекистонда амалга оширилаётган ижтимоий ва маънавий ислоҳотларнинг жадид ислоҳотлари даврида юз берган ижтимоий ва маънавий ўзгаришлар, уларнинг ижобий ва салбий томонлари, жадидларнинг эркинлик, маърифат, ижтимоий адолат ва тараққиёт ғояларини глобаллашув шароитида қадриятлар миллий онгни мустаҳкамлаш учун муҳим аҳамиятга эга эканлиги чуқур таҳлил қилинади.

Калит сўзлар: жадидизм, жадидизм ғоялари, глобаллашув, модернизатсия, ижтимоий онг, демократик ёндашувлар, қадрятлар

Глобаллашув шароитида қадриятлар миллий онгни мустаҳкамлаш жадед исоҳотлари муҳим аҳамият касб этади. Жадидизмнинг ижтимоий-фалсафий ғояларини янги Ўзбекистоннинг ривожланиш стратегиясида уйғунлаштириш замонавий тадқиқотчилар ва жамоатчилик эътиборини тортадиган долзарб мавзудир. ХИХ аср охири - ХХ аср бошларида пайдо бўлган жадидизм жамиятни, айниқса таълим ва маданият соҳасида янгилаш ва модернизатсия қилиш ҳаракати эди. Унинг ғоялари анъанавий таълим тизимини ислоҳ қилиш, ўқитишнинг янги усулларини жорий этиш ва дунёвий фанларни ривожлантиришга қаратилган.

- таълим *соҳасидаги* ислоҳотлари [1], жадидлар янги ўқитиш усуллари ва янгиланган ўқув дастурларини жорий этиш орқали таълим тизимини модернизатсия қилишга интилдилар. Улар дунёвий фанларни ўрганиш ва танқидий фикрлаш муҳимлигини таъкидладилар. Янги Ўзбекистоннинг ривожланиш стратегияси доирасида ушбу ғоялар таълим сифатини ошириш ва инноватsion усулларни бирлаштиришга қаратилган замонавий таълим ислоҳотларида ўз аксини топмоқда. Бу соҳада қуйдаги фикрларни ҳавола қиламиз: “*Жадидизмнинг* Ўзбекистон тарихига *қўшган* ҳиссасини инобатга *олиш*

мумкин эмас, чунки у мамлакат таълим тизимидаги кейинги ўзгаришларга сезиларли таъсир ва унинг маданий ландшафтини шакллантириш”[2].

Янги Ўзбекистонда таълим соҳасини ислоҳ қилишда ўрта Осиё жадидлари ғояларининг ролини таҳлилий-қиёсий таҳлил қилишга жадидчилик Ўрта Осиёда пайдо бўлган ислоҳот ҳаракатини асос қилиб оламиз. У ижтимоий ўзгаришларнинг кенг доирасини қамраб олди, аммо таълим тизимини модернизатсия қилишга алоҳида эътибор қаратилди. Жадидлар эскирган анъанавий таълим тизимини янгилашга ва ўқитишнинг янги усулларини жорий этишга интилдилар. Бугунги кунда янги Ўзбекистоннинг стратегик ривожланиши шароитида жадид ғоялари таълим тизимини ислоҳ қилишда ўз аксини топмоқда:

биринчидан, таълим ислоҳотларида жадидларнинг тарихий роли. Жадидлардан олдин Ўрта Осиёда анъанавий таълим тизими анъанавий Мадраса ва Мактабларга асосланган бўлиб, у эрда асосий эътибор диний матнларни ўрганиш, Араб тили грамматикаси ва хаттотликка қаратилган эди. Бундай таълим муассасалари замонавий жамиятга интегратсия қилиш учун зарур бўлган билимларни таъминламади. Жадидларнинг таълим ислоҳотларига қўшган ҳиссаси “усул-и-жадид”ни (ўқитишнинг янги усули) жорий этишди, унга қуйидагилар киради, илмий фанларни ўз ичига олган замонавий дарсликлардан фойдаланиш;

иккинчидан, дунёвий фанларнинг киритилиши. Математика, география, тарих. Мантиқ ва таҳлил усулларидан фойдаланган ҳолда она тилида ўқитиш. Исмоил Гаспрали[1]ҳаракатнинг асосчиларидан бири бўлиб, таълимни янгилаш зарурлигини таъкидлаган. Маҳмудхўжа Беҳбудий [2] ва Абдулла Авлоний [3] ўқув қўлланмаларини яратдилар ва таълим тизимини ислоҳ қилишни ёқладилар;

учинчидан, Ўзбекистонда замонавий таълим ислоҳоти ва унинг жадидизм билан алоқаси бугунги кунда Ўзбекистон таълим соҳасида кенг кўламли ислоҳотларни амалга оширмоқда, уларнинг аксарияти жадид ғояларини акс эттиради;

тўртинчидан, янги технологиялар ва ўқитиш усулларини жорий этиш Ўзбекистоннинг замонавий таълим тизимида жадид тамойилларига мос келадиган интерактив ўқитиш усулларига ўтиш кузатилмоқда. Таълимни рақамлаштириш - электрон дарсликлар, онлайн курслар ва масофавий таълим яратиш;

бешинчидан, дунёвий таълимни ривожлантириш Жадидлар сингари, бугунги ислоҳотчилар ҳам дунёвий таълимга эътибор қаратмоқдалар. Жадидларнинг асосий вазифаси бўлган фан ва технологияларни ўқитишни кучайтириш;

олтинчидан, хорижий тилларни ўқитиш ва замонавий қасблар бўйича кадрлар тайёрлаш Жадидлар дунё билимларидан фойдаланиш учун чет тилларини ўрганиш зарурлигини таъкидладилар. Бугунги кунда Ўзбекистонда инглиз тилида ўқув дастурлари, шу жумладан университет курслари фаол ривожланмоқда. Этакчи хорижий ОТМлари билан алмашинув ва шериклик дастурлари, шунингдек, жадидларнинг глобал таълим маконига қўшилишнинг аҳамияти ҳақидаги ғояларини акс эттиради;

эттинчидан, таълимдаги гендер тенглиги кафолатлаш. Жадидлар XX аср бошларида инқилобий ёндашув деб ҳисобланган аёлларнинг таълими учун курашдилар. Бугунги кунда Ўзбекистонда илм-фан ва таълим соҳасида аёлларни қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Гаспринский ғояларининг янги Ўзбекистондаги ислоҳотлар учун долзарблиги Ўзбекистондаги бугунги ислоҳотлар курси асосан Гаспринский ғоялари билан уйғунлашади.

- Таълимни ривожлантириш ва ўқитиш усулларини модернизатсия қилиш Интерактив таълим, рақамли технологиялар, янги ўқув дастурларини жорий этиш давом этмоқда, бу жадиднинг “усул-и-жадид” консепсиясига мос келади. Жаҳон илм-фанига қўшилиш учун чет тилларини, айниқса инглиз тилини ўрганишга эътибор қаратилмоқда.

- Миллий ўзликни англашни қўллаб-қувватлаш Гаспринскийнинг “Тилдаги бирлик, фикрлар ва ишлар” ғояси руҳида миллий ўзига хосликни мустаҳкамлаш, маданий меросни сақлаш ва туркийзабон дунёни ривожлантириш бўйича ишлар олиб борилмоқда.

- Матбуот ва ахборотнинг очиқлиги роли Ижтимоий мулоқот ва жамиятни модернизатсия қилиш воситаси сифатида мустақил оммавий ахборот воситалари, рақамли платформалар ва ижтимоий тармоқларни ривожлантириш муҳим ўрин тутади.

- Гендер тенглиги ва аёлларнинг жамиятдаги роли Ўзбекистонда хотин-қизлар ҳуқуқларини, шу жумладан таълим ва илм-фанни кенгайтириш бўйича фаол сиёсат олиб борилмоқда, бу эса Гаспринскийнинг эътиқодларига мос келади.

Жадид ҳаракати ва унинг ислоҳотлари Жадид ислоҳотларининг асосий йўналишларига:

таълим, анъанавий мактаблардан Европа педагогик усулларига асосланган янги мактабларга ўтиш (Абдулла Авлони, Исмоил Гаспринский);

гендер ислоҳотлари, аёллар таълимини ривожлантириш ва уларнинг жамиятдаги ролини кенгайтириш;

миллий *идентиклик(ўзига* хосликни англаш)да, ягона туркий ва мусулмонлик доирасида ўзини ўзи англашни шакллантириш, мустамлака қарамлигига қарши кураш;

иқтисодий ривожланиш, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва иқтисодий муносабатларни модернизатсия қилиш. Жадидлар ислоҳотларни анъаналарни йўқ қилиш эмас, балки уларни замон муаммоларига мослаштириш усули сифатида кўриб чиқдилар, бу эса Ўзбекистондаги замонавий ислоҳотларни эслатади.

Таҳлилларимизга асосланиб, ушбу ўхшашликлар шуни кўрсатадики, жадид ислоҳотлари замонавий ислоҳотларнинг ўзига хос кашшофи бўлган, аммо бугунги модернизатсия кўпроқ глобал жараёнлар ва халқаро стандартларга асосланади.

Жадидчилик ҳаракати ўз даврида миллатнинг маърифий ва сиёсий уйғонишига кучли таъсир кўрсатган бўлса, Янги Ўзбекистон шароитида ушбу ғоялар янада ривожланиб, давлат ва жамият тараққиётининг муҳим омилларидан бирига айланмоқда. Жадидчилик фақат тарихий ҳодиса эмас, балки ижтимоий онг, миллий ўзликни англаш ва тараққиёт фалсафаси сифатида бугунги кунда ҳам ўз долзарблигини йўқотмаган. Ушбу ғояларни замонавий Ўзбекистон шароитларига мослаштириш жараёнида таълим, маданият, фуқаролик жамияти, иқтисодиёт ва давлат бошқаруви каби муҳим соҳаларда янги тамойиллар шаклланмоқда.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Феруза Усарова, Ранохон Турсунова. Образовательная реформа джадидов и их опыт в коренном реформировании образования в новом Узбекистане. // Материалы V традиционной международной научно-практической онлайн-конференции проведённой 14-15 июня, 2024 года на тему: “Инноватsiи в системе образования: новые горизонты для молодежи в науке, технологиях и бизнесе”. - С. 39-45.

2.Пулатов К.А. Философский анализ движения джадидизма в Туркистане и её роль в истории Узбекистана. // Международный научный журнал № 17 (100), часть 1 “Научный импульс” Января , 2024. - С. 502-506.

3.Исмаил Гаспринский и Туркестан. Сборник статей. - Ташкент: Шарк, 2005. - С. 230.

4.Беҳбудий М. Танланган асарлар (Избранные произведения). - Тошкент: Маънавият, 1999. - С.18-19, 146-150.

5.Фитрат А. Рассказы индийского путешественника / Звезда Востока, 1990, № 7. - С. 134.